

EEN UITGAVE VAN SIEN

Inzichte

CULTUUREDUCATIE IN ONDERWIJSCONCEPTEN

**BESTE RECEPT
VOOR EEN
KERNCONCEPT**

pagina 3

**‘Dansen kan ook
tijdens rekenen
en taal’**

pagina 6

***Met muziek
even uit je
comfortzone***

pagina 10

pagina

4

pagina

6

pagina

7

pagina

16

HOE KAN IK OP EEN
BEEIDENDE OF
MUZISCHE MANIER
DE KERNVAGEN
BEANTWOORDEN?
(OF: HOE KAN IK TOCH
DE KERNCILLEN BEREIKEN?)

pagina

14

COLOFON
INZICHT is een
uitgave van SIEN.
www.bij sien.nl

Deze uitgave is gemaakt door een team van Magazine on the Spot:
Redactie Karlijn Broekhuizen, Eric Went en team SIEN
Eindredactie Eric Went
Vormgeving Nanda Alderliefste
Fotografie Edwin Weers
Infographic Loek Weijs
Film Luc & Niels Busschots

www.magazine-on-the-spot.nl

V

oor je ligt de eerste editie van het magazine INZICHT, een serie van vier uitgaven over scholen

die op zoek zijn naar de plek van cultuureducatie binnen hun onderwijs. Scholen in Limburg experimenteren daar volop mee binnen het programma *Cultuureducatie met kwaliteit*. Bijvoorbeeld door **cultuur te integreren in onderwijsconcepten**. Maar ook door **cultuur in te passen in de methode en/of vakvakken**, het in te zetten als **middel op sociaal-emotionele ontwikkeling** en door **cultuur als hefboom te gebruiken ter bevordering van de 21st Century Skills**.

Dit eerste magazine gaat over hoe je **cultuur kunt integreren in onderwijsconcepten**. De Talentencampus in Venlo (onderwijsstichting Fortior), is binnen een SIENlab op zoek naar hoe cultuureducatie geïntegreerd kan worden in hun kernconcepten. In deze INZICHT delen we een stukje

van dit proces, dat plaats vond op een studiedag op de campus in Venlo.

‘Ieder kind is een talentje’, stelt Fortiorbestuurder Peter van Eijck. Cultuureducatie als middel speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van deze talenten. Cultuur kan onder andere talent en vakvakken, binnen- en buitenwereld, school en omgeving maar ook verleden en heden verbinden. Het kan kinderen leren kritisch te denken, doorzettingsvermogen te ontwikkelen en kan hen helpen probleemoplossend vermogen te ontwikkelen voor de toekomst. Als leerkrachten beseffen dat cultuur ingezet kan worden om leerdoelen te bereiken, dan zal de leeropbrengst voor het kind toenemen!

Directeur van de Talentencampus, Johan Stevens, zet vanuit deze visie in op integratie van cultuur binnen kernconcepten. Integraal denken en handelen, samen met je omgeving, processen meenemen, verbinden met het geheel, vakjes loslaten en doelen bereiken: dat is volgens hem het recept voor een kernconcept.

Cultuur kan daarin van betekenis zijn door relaties te leggen met het curriculum van de school. Dit wordt dan vormgegeven met het principe van meervoudige intelligentie. Als Mees Kees een parcours uitzet van tafeltjes in de klas en de kinderen

daar overheen dansen, dan worden hun hersenen geactiveerd om meerdere dingen tegelijk te doen (dans, parcours, rekenen) en onthouden zij de rekentafels ook nog eens beter. Kernconcepten gaan uit van de leerdoelen als rode draad, maar hoe die te bereiken kan ruim worden ingevuld. De klassieke methode wordt losgelaten om plaats te maken voor een spontanere insteek die inzet op het proces en niet op het product. Deze aanpak zet in op de totale ontwikkeling van het kind met eigenaarschap van processen die bijdragen aan veelzijdige wereldburgers! De eerste stappen worden nu gezet om kernconcepten met cultuur toe te passen binnen wereldoriëntatie.

Beste
recept
voor een
Kernconcept

Dáárom cultuureducatie!

‘Een leven lang dansen en muziek maken’

“K leuters mogen spelen, experimenteren en hun fantasie gebruiken. Heerlijk. Maar zodra een kind in groep 3 komt, moet het ineens achter een tafeltje zitten en leren vanuit een boek. Daar heb ik me altijd over verbaasd. Er is een grote groep kinderen die we op deze manier niet goed bereiken, die daar niet op gedijen. We moeten dus blijven dansen, toneelspelen en muziek maken. Een heel leven lang. Daarom ben ik ook zo blij dat we op de Talentencampus Venlo nu een doorlopende culturele lijnen ontwikkelen. Bij de kernconcepten die we hebben ontworpen, is cultuureducatie één van de speerpunten. We moesten dat dus op een goede manier vormgeven. Gelukkig is er de expertise van SIEN. Onze eerste hulpvraag aan hen was heel basaal: ‘Hoe krijgen we cultuureducatie als een rode draad binnen onze kerncon-

cepten?’ Vaak vielen we toch nog terug op losse lessen aan het eind van de week en werkten we met veilige technieken zoals het platte vlak. Sinds kort zijn we aan het experimenteren met door SIEN ontwikkelde lessuggesties voor twee van de kernconcepten. Het was voor sommige teamleden wennen, maar er zijn collega’s die het licht hebben gezien. We laten ons inspireren door de adviezen en tips van de cultuuraanbieders, maar ons idee is om steeds meer vanuit de leerkrachten zelf te laten komen. We ontdekken dat de expressievakken een meerwaarde zijn voor alle andere vakken. Het is niet alleen leuk, maar ook leerzaam. Daardoor verlopen de leerprocessen van de kinderen ook beter. Ja, ik zie eigenlijk alleen maar winst.”
Wendy Donders, ICC'er Talentencampus Venlo

Wat is het belang van goed kunst- en cultuuronderwijs? Hoe maak je een doorlopende leerlijn en welke mogelijkheden zijn er om cultuureducatie in te zetten bij kernconcepten? Twee visies.

“Kijk, leren is natuurlijk iets anders dan een invuloefening doen, of rijtjes maken. Maar dat is wel vaak de vorm waarin onderwijs wordt gegoten. Bij de expressievakken is dat anders: daar leren de kinderen creatief te denken. Dat is mijn inziens een groot goed: kinderen die straks in een complexe samenleving terecht komen zijn erbij gebaat buiten de lijntjes te kunnen kleuren. De enorme technologische voorsprong die Azië heeft kunnen we toch niet inhalen. Nieuwe dingen bedenken: daar zijn wij goed in, en daar moeten we dus op inzetten. Nog niet zo lang geleden waren de expressievakken op scholen het ondergeschoven kindje. Een uurtje op vrijdagmiddag tekenen en een enkele keer een voorstelling of museum bezoeken; dat was het. Nu is het onderwijs – mede gestimuleerd

door het overheidsprogramma *Cultuureducatie met kwaliteit* – bezig met het ontwikkelen van een doorlopende leerlijn; kunst wordt echt geïntegreerd in het onderwijssysteem. Het mooie is dat de Talentencampus Venlo ervoor heeft gekozen uit te gaan van de vragen en wensen van de docent. Ik juich dat toe. Vraag is natuurlijk hoe cultuuraanbieders zich daartoe moeten verhouden. Ga in gesprek met leerkrachten, gebruik elkaars kwaliteiten! Docenten hebben pedagogische en wij hebben creatieve kwaliteiten. Om daadwerkelijk kwaliteit te kunnen garanderen, moet je kiezen voor cultuuraanbieders die affiniteit hebben met kinderen. Je moet de binnenkant van de kinderen kunnen zien, niet alleen de buitenkant. Ook het kind is geen invuloefening, toch?”
Mieke Linssen, cultuuraanbieder

‘Het kind is geen invuloefening’

7 'uitprobeermomenten'

Cultuureducatie in de praktijk

Welke rol kan cultuureducatie spelen bij het onderwijs in kernconcepten? Leerkrachten van de Talentencampus in Venlo willen daar heel graag een antwoord op. Zij krijgen van cultuuraanbieders zogenaamde 'uitprobeermomenten' voorgeschoteld. Zeven impressies van een zoektocht.

1

Stopmotion 'Meer dan techniek'

Hoe kan een stopmotionfilmpje bijdragen aan kernconcepten? In dit korte filmpje laat **Roel Sanders**, beeldend kunstenaar, een aantal leerkrachten kennismaken met deze kunstvorm. Zij gaan er zelf aan de slag. Sanders: "Natuurlijk komt er een stukje techniek bij kijken. Maar stopmotion is veel meer dan dat. Het komt ook aan op tekenen, knippen en het visueel maken van de eigen gedachten."

2

Beeldend

'Stel jezelf voor als land'

"Stel dat jij een land bent. Ontwerp en maak van allerlei verschillende materialen een vlag die bij jouw land past. Laat in jouw vlag ook aspecten terugkomen van je persoonlijkheid."

Met die opdracht zet beeldend kunstenaar **Nina Thibo** een groepje leerkrachten aan het werk van de Talentencampus in Venlo. Doel: ervaren wat je zoal kunt met cultuureducatie in praktische, alledaagse lessituaties, maar ook ter ondersteuning van het leren in kernconcepten.

BUITEN KADERS DENKEN

Volgens Nina staat het belang van cultuureducatie buiten kijf: "Creativiteit is de basis van alles. De samenleving wordt steeds complexer. Hoe meer mogelijkheden een kind heeft om creatief te denken, hoe meer handvatten het heeft om in een

complexe wereld te overleven. Hoe meer het ook buiten kaders durft te denken. Door creativiteit te ontwikkelen, kun je meer waarnemen dan er op het eerste gezicht te zien is."

DE PRAKTIJK

De leraren gaan onmiddellijk met de opdracht aan de slag. Het resultaat? Vier heel verschillende vlaggen: de één koos voor een vrij letterlijke vertaling van de opdracht, een ander gebruikte meer fantasie. Een mooie manier om met de kinderen het thema 'Tijd en Ruimte' vorm te geven, zo was de conclusie van de leerkrachten na afloop.

Wel vinden zij het nog best lastig om hun ontwerp technisch goed uit te voeren. En dus is na afloop de hulpvraag aan Nina: 'Hoe kunnen we basisvaardigheden meer aan bod laten komen in de beeldende lessen?' Nina belooft de leerkrachten om daar nog wat verder over na te denken.

3

‘Dansen kan ook tijdens rekenen en taal’

Via dans kun je kinderen leren om het woord ‘Duij’ te schrijven. Je kunt ze ontspanningsoefeningen geven, maar ook samen actief lerend aan het werk zetten terwijl ze hun lichaam ervaren. Bovendien is dans een traktatie voor al die leerlingen die geen rust hebben in hun kont. “Toen de kinderen na het dansen naar de tafeltjes gingen om hun werkbladen in te vullen, was er een opmerkelijke rust in de klas.”

Anouk Kaluleen is docente dans. Zij barst van de ideeën om leerkrachten via dans en expressie te ondersteunen bij het bereiken van hun kerndoelen. En dus wordt zij vaak gevraagd om samen met hen lessen te bedenken waardoor leerlingen via kernconcepten inzichten verwerven. Hoe je leerlingen kunt leren dat een jaar uit meerdere seizoenen bestaat? “Dat kan bijvoorbeeld door met dans de leerlingen een mooi rond verhaal te laten vertellen van iemand die reist en onder-

weg allerlei attributen uitpakt die bij de verschillende seizoenen horen. Of laat leerlingen telkens dansen op ander schoeisel: zomers op sandalen, 's winters op laarzen. Dan voelen ze het verschil.”

VAN GROOT NAAR KLEIN

Ook in gewone, doorgaans bloedsaai vakken als taal en rekenen is er met dans vaak veel meer mogelijk dan leerkrachten denken. Zoals laatst, toen tijdens de schrijfles in een onderbouwgroep van een basisschool het woordje ‘duif’ op het lesprogramma stond. “Ik heb toen eerst de leerlingen zo op de grond gelegd dat ze samen de letters van het woord vormden. Daarna ben ik met ze gaan dansen. Samen constateerden we dat een duif vleugels heeft. Maak vleugels van je armen en beweeg ze maar op en neer, luidde de opdracht. Binnen een mum van tijd waren zelfs de meest stoere jongtjes van de groep fanatiek aan het vliegen.” Tijdens diezelfde les heeft ze leerlingen op ‘Dream’ van Yiruma de letters van het woord duif ritmisch laten uitschrijven in de lucht. Anouk: “We begonnen heel groot en gingen

in fases naar heel klein, zodat de kinderen al bewegend met hun fijne motoriek aan het werk gingen.”

EYE-OPENER

Vaak krijgt Anouk de vraag of dans ook kan worden ingezet in een grote of drukke klas, of in het speciaal onderwijs. “De angst is dan dat de groep na al dat bewegen meteen op z’n kop staat. Maar het tegendeel is juist het geval. Neem dat voorbeeld van de klas die moest leren om het woord ‘duif’ te schrijven. Toen de instructie uiteindelijk voorbij was, en de leerlingen terug naar hun plaats wandelden, gebeurde dat in een bijna weldadige rust. Ze gingen gemotiveerd met hun werkbladen in de weer. Leerkrachten waren daar erg verbaasd over.” Volgens dansdocente Anouk is het voor veel leerkrachten nog altijd een eye-opener dat dans veel meer is dan louter bewegingsonderwijs. “Laatst zei een leerkracht na afloop van mijn les dat ze er nooit aan gedacht had dat ze dans ook zou kunnen inzetten voor rekenen of taalonderwijs. Er is dus nog veel te winnen.”

4

Beeldende vorming

‘Stap over drempels heen’

DE UITGANGSSITUATIE

Vijf leerkrachten zitten klaar voor een korte les van cultuuraanbieder **Mieke Linssen**. Zij gaat hen ter inspiratie meenemen in de wereld van beeldende vorming.

DE THEORIE

Mieke: “Vaak luisteren de kinderen vooral een stukje lezen, de stof verwerken in een invuloefening. Bij beeldende vorming ben je bezig met het creëren van beelden. Kinderen maken zich op een andere manier de stof eigen en deze bekijft zo meer.”

DE OPDRACHT

Mieke: “Schilder een spreekwoord in een beeld. Gebruik geen woorden.”

DE UITVOERING

Vijf leerkrachten gaan enthousiast aan de

slag en zetten vrij snel een spreekwoord om in een schilderij. Een eenvoudige manier dus om leerlingen op een andere manier de stof te laten verwerken, zo concluderen zij na afloop.

EN DUS?

En dus kun je dit op allerlei manieren toepassen bij kernconcepten. Neem het thema ‘Tijd en Ruimte’. De leerkrachten zitten meteen al vol ideeën: de seizoenen en het planetenstelsel kun je dansen of je kunt er een scène over maken. Er zijn wel praktische vragen. ‘Hoe doe ik dat met een grote en drukke groep?’ Mieke: “Een cultuuraanbieder kan dat samen met jou ontwikkelen. Natuurlijk, er zijn allemaal drempels, maar daar kun je overheen stappen!”

Theater

‘Zorg voor onvergetelijke ervaringen’

5

Speel een korte dialoog uit ‘A la recherche de temps perdu’ van Marcel Proust. In deze dialoog worden herinneringen opgehaald aan een man die sterft.

De opdracht is bestemd voor een aantal leerkrachten van Talentencampus Venlo. Opdrachtgever is theaterdocent **Ivo van Megen**. “Kunst is een middel om samen te raken met de ander”, stelt hij. “Theater is voor mij de uitgelezen vorm om zo open mogelijk naar het leven te kijken. Het is een prachtig middel om op allerlei manieren de ander te ontmoeten.” Hij wil de leerkrachten laten ervaren dat ‘er zijn’ en ‘geconcentreerd zijn’ een van de mooiste dingen op het toneel is. “Eigenlijk heb je voor een goede scène niets anders nodig dan een eenvoudig beeld en concentratie. Ook een kind kun je meenemen in een gewijde sfeer.”

De docenten concluderen na afloop dat de didactische vorm ‘verhalend ontwerp’ heel geschikt is om in te zetten bij de kernconcepten tijdens hun lessen. Zo kan er natuurlijk best ‘s ochtends in de klas een enorme iglo staan (bij het thema klimaten) of er kan ergens een briefje van een marsmanneling liggen (bij het thema planeten). Dat kan onvergetelijke ervaringen voor de kinderen opleveren, zo schatten de leerkrachten in. Dus: aan de slag maar!

Muziek

‘Even uit je comfortzone’

“Muziek kan je gebruiken bij rekenlessen, bij taal, bij woordenschat-oefeningen en bij wereldoriëntatievakken als Aardrijkskunde. Je hebt er niet veel voor nodig. En het helpt leerlingen om daarna weer geconcentreerd aan de slag te gaan.”

Aldus de conclusie van Inge van de Velde, leerkracht van groep 8 na een korte ‘kom uit je comfortzone-oefening’ van muziekdocent **Luc van Oeteren**. Een verslag in film.

6

7

‘Laat eens een gezegde verbeelden; dan blijft hij vast langer hangen’

Zeven jaar geleden verliet **Els van Hemert** het onderwijs. Zij werd cultuuraanbieder en geeft samen met een collega tekenlessen. “Ik ben een beelddenker, en ik zag allerlei mogelijkheden om kinderen in de klas anders te leren kijken dan op de traditionele manieren.”

Sinds die carrièremove laat zij geen kans onbenut om leerkrachten ervan te overtuigen dat kinderen veel meer intelligenties hebben om te leren en om problemen op te lossen dan diegenen waar zij nu op worden aangesproken. “Ik vind het een uitdaging om steeds het beeldende in te zetten”, stelt zij. “Om te kijken wat dat kinderen oplevert.”

Om te laten zien wat zij bedoelt, laat zij leerkrachten vaak kleine oefeningen doen. “Zo laat ik hen wel eens niet bestaande woorden verbeelden uit samenstellingen van twee bestaande werkwoorden. Neem bijvoorbeeld de combinatie springen en fietsen. Daar kan je een springfiets van maken. Zo’n oefening helpt om out of the box te denken.”

Een andere oefening die Els vaak gebruikt is de krabbeltekening.

“Leerkrachten moeten dan iets toevoegen aan een tekening die al door anderen is begonnen. Iedereen zet er een krabbel bij. Dat leert je om los te laten, je telkens op iets nieuws te storten en zet je dus steeds op een ander been.”

NUTTIGE SCHAKEL

Praktisch kan je van alles met tekenen in de klas, stelt zij. “Neem het spreekwoord: ‘De appel valt niet ver van de boom’. Als je kinderen dat laat verbeelden, dan blijft zo’n gezegde misschien wel veel langer hangen.”

Volgens Els vergeten we te gemakkelijk dat kinderen van nature heel nieuwsgierig zijn. “Een kind van vijf stelt ongeveer vijftig vragen, waar iemand van twintig er tien stelt en een volwassene van een jaar of vijftig nog hooguit drie. Laten we daar op alle manieren die we kunnen verzinnen gebruik van maken.” Els denkt leerkrachten die iets met tekenen willen in hun onderwijs goed te kunnen helpen. “Ik heb zelf voor de klas gestaan, dus ik weet waarover ik het heb. In die zin kan ik vast ook een nuttige schakel zijn tussen onderwijs en cultuuraanbieders.”

HOE KUN JE CULTUUREDUCATIE INZETTEN BIJ KERNCONCEPTEN?

Hoe kan ik...???

Laat leerkrachten een klein uur ervaren wat cultuureducatie kan betekenen voor hun onderwijs, en de vragen komen vanzelf. Acht hulpvragen uitgelicht. Ofwel: de zoektocht naar de integratie van cultuureducatie naar een nieuwe fase.

1

Op welke manier kan ik drama inzetten om kinderen te leren dat de zon elke dag opkomt?

2

HOE KAN IK OP EEN BEEIDENDE OF MUZISCHE MANIER DE KERNVRAGEN BEANTWOORDEN?
(OF: HOE KAN IK TOCH DE KERNCOREN BEREIKEN?)

3

Hoe kun je DANS ook binnen andere kernconcepten inzetten?

4

Ik zou graag advies willen op het gebied van de EXPRESSIEVAHKEID.
Hoe ik zelf de lessen kan geven!

7

Hoe organiseer ik een dans- of drama-les (urgere situatie) met 37 (drukke) kinderen?

8

Hoe kun je 'verhalend ontwerp' inzetten bij de kernconcepten?

5

Hoe leer je kinderen meer basis- en technische vaardigheden bij het VAK BEELDENDE VORMING?

6

Hoe krijgen we cultuureducatie als rode draad binnen de kernconcepten?

EN NU?

Hoe gaan de leerkrachten van de Talentencampus in Venlo nu verder? Een stappenplan in vijven.

1. **Inventariseren** van de hulpvragen aan de cultuuraanbieders.
2. **Antwoord** van de cultuuraanbieders. Daarna: start van nieuw kernconcept.
3. **Vragen** om hulp en advies van SIEN tijdens het proces.
4. **Gebruikmaken** van elkaars expertise en talent tijdens het proces.
5. **Evaluatie** in mei/juni: wat doen we hier in de toekomst mee?

Cultuureducatie, wat kunnen we ermee in het klaslokaal? Waarom zouden we het willen? En hoe pakken we dat dan aan? Vijf leerkrachten, die hebben kunnen snuffelen aan diverse vormen van cultuureducatie, geven een voorzet.

'ERVAREN EN VOELEN'

"We maken veel te weinig gebruik van cultuureducatie in de klas. Zo'n bijzondere les blijft veel langer hangen dan de geijkte lesvormen. Wij gaan al heel snel naar het platte vlak toe, naar de computer. Dan leggen we iets uit over hoe windstromen werken en vervolgens gaan de kinderen daar op de Ipad mee aan de slag. Maar als een klas via cultuureducatie kan ervaren hoe wind voelt en wat wind is, dan vergeten veel leerlingen dat nooit meer."

Sandra, leerkracht groep 7 basisonderwijs

'DAGELIJKS TOEPASBAAR'

"Cultuureducatie hoeft niet altijd groots en meeslepend te zijn. Het kan ook heel eenvoudig in de dagelijkse lespraktijk worden geïntegreerd. Een sommetje oefenen op muziek, een ritmisch klapspelletje: allemaal hulpmiddelen om zelfs de reken- en taallessen actiever en

interessanter te maken. Maar soms kan het ook handig zijn om experts in te vliegen. Zo willen ze op mijn stageschool dans en drama inzetten om aan leerlingen uit te leggen dat de aarde in een dag om zijn eigen as draait. Een docent drama heeft de skills en de ideeën om dat veel beter vorm te geven dan wij."

Bjorn, vierdejaars stagiair

'VARIËTEIT IN AANBOD'

"Cultuureducatie hangt er bij ons maar een beetje bij. Het gebeurt hapsnap. Daar kunnen we nog een grote slag maken. Maar we moeten wel oppassen dat we niet elke docent louter zijn eigen interesses laten volgen. Er moet wel een systeem voor komen, een soort deltaplan. Zodat we variëteit in het aanbod aanbrenge, en we onze kinderen breed met cultuur in aanraking brengen. Een doorgaande lijn voor cultuureducatie zagezegd. Daar ben ik ernstig voorstander van."

Annemarie, leerkracht groep 2 onderbouw

'GEBRUIK MAKEN VAN EXPERTISE'

"Het mooie van het werken met de kernconcepten is dat het thema in zijn totaliteit wordt bekeken. Expressievakken zoeken ook naar verbinding en daarom sluiten ze zo mooi aan. Ik heb me voorgenomen meer driedimensionaal te gaan werken in de lessen beeldend. Het is fijn om gevoed te worden door kunstenaars uit het werkveld, hun expertise is heel waardevol. We moeten gebruik maken van de mogelijkheden en het geld dat er is."

Conny Mevissen, onderwijsassistent speciaal basisonderwijs

'SAMEN HET EXPERIMENT AANGAAN'

"Vaak denk ik dat ik alles zelf moet uitvinden, maar voor de expressievakken zijn er kunstenaars die nuttige expertise hebben. Er liggen zoveel kansen. Het is geweldig dat wij onze vragen kunnen stellen en Cultuurpad daar samen met de cultuuraanbieders een programma op maat voor maakt. Natuurlijk denk ik graag mee. Mijn drukke klas bestaat uit doeners; ik ben wel eens geneigd om voor de veilige weg te kiezen als het gaat om de expressievakken, maar samen met een cultuuraanbieder durf ik het experiment wel aan!"

Jody Piket, leerkracht groep 6

